

KARPATSKÍ RUSÍNI

Text: Paul Róbert Magocsi Preklad: Ľubica Babotová
Vydavateľ: Karpatskorusínske výskumné centrum
©1995

**Karpatskí Rusíni žijú v samom srdci Európy
pozdĺž severných a južných svahov Karpát.
Ich domovina sa rozprestiera na rozhraní
Ukrajiny, Slovenska a Poľska.
Okrem týchto krajín žije menší počet
karpatských Rusínov v Rumunsku, Maďarsku,
Srbsku, Chorvátsku a Českej republike.
V žiadnom štáte nemajú karpatskí Rusíni
administratívne vyčlenené územie.**

ZEMEPISNÁ POLOHA A HOSPODÁRSTVO

Tri štvrtiny karpatských Rusínov Európy žijú na Ukrajine, presnejšie v jej Zakarpatskej oblasti (historicky Podkarpatská Rus). Na Slovensku žijú karpatskí Rusíni v severovýchodnej časti krajiny, v Prešovskej oblasti. Na severných svahoch Karpát žili tradične v juhovýchodnom Poľsku, oblasti známej ako lemkovský región. Po druhej svetovej vojne boli lemkovskí Rusíni deportovaní z karpatskej oblasti. Niekoľkým tisícom z tých, ktorí zostali v Poľsku, sa podarilo vrátiť do Karpát, hoci väčšina zostala roztrúsená v západných (Sliezske) a severných oblastiach krajiny. Okrem toho existuje niekoľko karpatskorusínskych dedín na juh od Tisy v Maramureši (severné Rumunsko) a niekoľko usadlostí v severovýchodnom Maďarsku.

Okrem karpatskej domoviny žijú Rusíni ako prisťahovalci v susedných krajinách. Najstaršia imigrantská komunita pochádzajúca z polovice 18. storočia žije vo Vojvodine (historicky Bačka) a v Sreme bývalej Juhoslávie, t. j. súčasnom severnom Srbsku a východnom Chorvátsku. V Českej republike žijú karpatskí Rusíni predovšetkým na severnej Morave a v hlavnom meste Prahe, kde sa väčšina prisťahovala po druhej svetovej vojne. Najväčšia komunita mimo ich domoviny sa nachádza v USA. V rokoch 1880-1914 sa za more vysťahovalo asi 225 000 karpatských Rusínov. Usadili sa predovšetkým v priemyselných oblastiach severovýchodných a severovýchodných štátov, kde dodnes žije väčšina ich potomkov. Menší počet karpatských Rusínov imigroval do Kanady a Argentíny v 20. rokoch, do Austrálie v 70. a 80. rokoch nášho storočia.

Karpatskí Rusíni nemajú vlastný štát. Prinajlepšom fungujú ako právne uznané národnostné menšiny v niektorých, ale nie všetkých krajinách kde žijú. Podobne ako v histórii iných národnostných skupín bez vlastného štátu, ani karpatskí Rusíni neboli ochotní identifikovať sa ako takí, alebo jednoducho povedané, ich takto neregistrovali vlády štátov, v ktorých žili. Z týchto dôvodov nie je možné v mnohých krajinách uviesť presný počet karpatských Rusínov. Primeraný odhad naznačuje, že vo svete ich je asi 1 500 000.

Do roku 1945 veľká väčšina Rusínov obývala asi 1 000 malých dedín v karpatskej domovine s priemerným počtom 600-800 obyvateľov. Okrem karpatských Rusínov žilo v každej dedine malé percento (obyčajne 5 % - 15 %) osôb predstavujúcich iné národnostné skupiny. Väčšinou sem patrilo niekoľko židovských rodín (majitelia malého obchodu a krčmy ako aj poľnohospodári), Rómovia, ktorí často žili na periférii dediny, maďarskí, poľskí, slovenskí alebo českí úradníci (žandár, notár, učiteľ).

Karpatskí Rusíni boli väčšinou zamestnaní ako poľnohospodári, chovatelia dobytky (predovšetkým oviec) alebo pracovali v lese. Hornatý terén, charakteristický pre oblasť obývanú Rusínmi, nikdy neumožňoval rozsiahlu poľnohospodársku produkciu. Preto boli karpatskí Rusíni obyčajne chudobní, aby prežili, často boli nútení pracovať v susedných krajinách alebo museli natrvalo emigrovať do cudziny, predovšetkým do USA.

Po druhej svetovej vojne boli v karpatskej domovine (alebo neďaleko nej) postavené priemyselné podniky a veľa Rusínov sa z dedín presťahovalo do neďalekých miest. Tieto mestá (Užhorod, Mukačevo, Prešov, Humenné, Košice, Michalovce, Sánok, Nowy Sacz, Gorlice, Novi Sad) sa väčšinou nachádzajú mimo karpatskorusínskeho etnolingvistického územia. Mnohí Rusíni, ktorí odišli, si v mes-

tách založili rodinu, navštevovali slovenské, poľské, ruské, ukrajinské či srbské školy a nakoniec sa vzdali svojej karpatskorusínskej identity.

JAZYK, IDENTITA A KULTÚRA

Karpatskí Rusíni patria k slovanskej vetve indoeurópskych národov. Ich dialekty sa klasifikujú ako východoslovanské a sú príbuzné ukrajinčine. Nakoľko karpatskí Rusíni žijú v pohraničnej oblasti, ich dialekty sú veľmi ovplyvnené poľskou, slovenskou a maďarskou slovnou zásobou. Tieto východné a západné vplyvy s početnými cirkevnoslovanskými liturgickými termínmi a nárečovými slovami unikátnymi pre karpatských Rusínov sú tým, čo odlišuje ich hovorový jazyk od iných východoslovanských jazykov napr. od ukrajinčiny.

Na rozdiel od svojich západoslovanských (poľských a slovenských), maďarských a rumunských susedov, karpatskí Rusíni používajú cyriliku. Etnonymum Rusin ich spája s východom, pretože „Rus“ bol termín na označenie obyvateľov a územia veľkého stredovekého štátu - Kyjevskej Rusi. Všetky názvy, ktorými sa karpatskí Rusíni sami označujú alebo ktorými sú označovaní inými - Karpatorusi, karpatskí Ukrajinci, Rusnáci, Ruténi, Uhrorusi - sa dotýkajú ich tradičného spojenia s východoslovanským svetom Rusi.

Napriek zdanlivému zmätku v názvoch, najvhodnejším označením je termín karpatskí Rusíni alebo jednoducho Rusíni. Použil ho vo svojej básni národný buditeľ 19. storočia Alexander Duchnovič. Slová "Ja Rusyn byl, jesm i budú" sa stali národným krédom. Tento termín sa nachádza aj v prvom riadku hymnickej piesne "Podkarpatskijj Rusyny ostavte hlubokij son". Tiež väčšina nových kultúrnych organizácií, ktoré vznikli v európskej vlasti po revolúcii 1989, používa vo svojich publikáciách názov karpatskí Rusíni a Rusíni. V Poľsku si karpatskí Rusíni dali meno Lemkovia. Ide o nový termín. Pred začiatkom 20. storočia sa Lemkovia tiež označovali za Rusínov či Rusnákov. Uvedomujúc si svoj pôvod, nové publikácie obsahujú a organizácie v Poľsku často používajú na svoje označenie termín lemkovskí Rusíni. Keď začali karpatskí Rusíni v 17. storočí publikovať knihy, tieto boli napísané alebo hovorovou rusínčinou alebo cirkevnou slovančinou - liturgickým jazykom (funkčne podobným latinčine) používaným východnými a južnými Slovanmi, ktorí mali východokresťanskú náboženskú orientáciu. V 19. a 20. storočí karpatskorusínski spisovatelia pokračovali v používaní hovorovej rusínčiny a ako svoj spisovný jazyk začali používať tiež ruštinu a ukrajinčinu. Tzv. "jazyková otázka" bola vždy tesne spojená s problémom identity Rusínov.

Už od 19. storočia karpatskorusínski vodcovia polemizovali o svojej národnej identite. Niektorým sa zdalo, že Rusíni sú vetvou ruskej národnosti, iným, že ukrajinskej a ďalší si mysleli, že tvoria osobitnú stredoeurópsku karpatskorusínsku národnosť. Každá orientácia používala jazyk či už ruský, ukrajinský alebo karpatskorusínsky, pomocou ktorého sa identifikovala. Dnes existujú len dve národnostné orientácie - rusínska a ukrajinská. Ukrajinská orientácia tvrdí, že Rusíni sú vetvou Ukrajincov, a že osobitná karpatskorusínska národnosť nemôže a nemala by existovať.

Vo všetkých krajinách kde žijú Rusíni zaznamenávame od revolúcie 1989 karpatskorusínske národné obrozenie. Najmä na Slovensku a v Poľsku sa podnikli kroky na vytvorenie karpatskorusínskeho spisovného jazyka, ktorý by sa používal v školách a publikáciách. Rusíni Vojvodiny (Juhoslávia) už majú spisovný jazyk, ktorý sa používa v publikáciách a školách nepretržite od prvých desaťročí 20. storočia.

Karpatskí Rusíni majú osobitnú literárnu tradíciu, ktorá sa datuje od 17. storočia. Bez ohľadu na to, aký jazyk spisovatelia používali - rusínsky, cirkevnoslovanský, ruský alebo ukrajinský - vo svojej literárnej tvorbe stvárnil podstatu rusínskeho života a mentalitu jeho ľudí. K najrozšírenejším témam patrila láska k tomu, čo sa považuje za panenskú krásu Karpát a charakteristika karpatských Rusínov ako bohobojného a stoiceho národa, zdanlivo predurčeného k tomu, aby ho ovládali prírodné sily a cudzie vlády, pred ktorými sa jednotlivci musí skloniť. Každý z karpatskorusínskych regiónov má svojho literárneho otca: Prešovská oblasť a Podkarpatská Rus Alexandra Duchnoviča (1803-1865) a Alexandra Pavloviča (1819-1900); lemkovský región Volodymyra Chyljaka (1843-1893) a Vojvodina Gabora Kostelnika (1886-1948).

Dnes prakticky v každej európskej krajine, v ktorej žijú karpatskí Rusíni, existujú rusínske noviny, časopisy a knihy. Diela dramatikov hrá profesionálne Divadlo Alexandra Duchnoviča v Prešove, poloprofesionálne Divadlo Ďaďa v Ruskom Keresture a Novom Sade (Srbsko) a amatérske divadlo Lemkovskej asociácie v poľskej Legnici. K najznámejším súčasným rusínskym autorom patria: Volodymyr Fedynyšynec, Dmytro Kešeľa, Ivan Petrovcij a Vasil' Petrovaj (Ukrajina); Anna Halgašová, Mikolaj Kseňak, Mária Maľcovská a Štefan Suchý (Slovensko); Olena Duc'-Fajferová, Volodymyr Graban, Stefanija Trochanovská a Petro Trochanovskij (Poľsko); Natália Dudašová, Irina Hardi Kovačevičová a Djura Papharhaji (Srbsko); Gabriel Hattinger Klebaško (Maďarsko).

Okrem rôznych foriem Pudovej kultúry ako sú výšivky, maľované veľkonočné kraslice, Pudová hudba a tance, s ktorými vystupujú profesionálne súbory Prešova, Užhorodu a početné amatérske súbory, karpatskí Rusíni sú známi predovšetkým svojrúznou a neopakovateľnou architektúrou vo forme drevených kostolov stojacich na vrcholoch kopcov. Väčšina z nich bola postavená v 18. alebo začiatkom 19. storočia.

V prvej polovici 20. storočia vytvorili karpatskí Rusíni jedinečnú maliarsku školu tzv. "podkarpatský Barbizón", k vedúcim osobnostiam ktorej patrili Josyf Bokšaj, Adalbert Erdeli, Fedir Manajlo a Ernest Kondratovyč. Približne v tom istom čase rusínsky život lemkovského regiónu zobrazil na plátne svetoznámy naivný umelec Nykyfor Drovňak. Neskôr maliari Anton Kaššaj, Andrij Kocka, Volodymyr Mykyta a sochári Mychajlo Beleň a Ivan Brovdij zo Zakarpatská, ako aj maliari Orest Dubaj, Štefan Hapák, Dezider Milly a politický satirik Fedor Vico zo Slovenska, vyprodukovali súbor umeleckých prác, v ktorých dominujú témy znázorňujúce karpatskorusínsky život a jeho prostredie.

V niekoľkých múzeách existujú stále výstavy karpatskorusínskeho ľudového umenia, ikón a malieb. Najdôležitejšie a najrozsiahlejšie zbierky sa nachádzajú vo Svidníku a Užhorode, špecializované zase v múzeách Bardejova (ikony), Medzilaboriec (moderné umenie), Nového Saczu (ikony), Ruského Keresturu (bačvanskí Rusíni) a Zydranovvej (Lemkovia). Skanzeny s tradičnou karpatskorusínskou domácou architektúrou sú vo Svidníku a Užhorode. Podobne skanzeny v Bardejovských Kúpeľoch, Humennom, Starej Ľubovni a Sanoku vlastnia tiež exponáty karpatskorusínskej materiálnej kultúry. Výskumom histórie, jazyka, literatúry, etnografie, umenia a hudby karpatských Rusínov sa zaoberajú početní bádatelia. Mnohí sú spojení s vedeckými inštitúciami, ku ktorým patrí Inštitút karpatistiky na Užhorodskej štátnej univerzite, Inštitút národnostných štúdií a cudzích jazykov na Prešovskej univerzite (Prešov), Katedra ukrajinskej a rusínskej filológie na Bessenyeiho Pedagogickom inštitúte (Nyíregyháza), Katedra rusínskeho jazyka a literatúry na Univerzite v Novom Sade, Spoločnosť rusínskeho jazyka a literatúry (Novi Sad) a Karpatskorusínske výskumné centrum (USA). V zahraničí sa niekoľko bádateľov zaoberá karpatskorusínskou problematikou, o. i. Alexander Duličenko (Estónsko), Sven Gustavsson (Švédsko) a Paul Róbert Magocsi (Kanada).

NÁBOŽENSTVO

Tak ako jazyk a kultúra, taktiež karpatskorusínske cirkvi zahrňujú v sebe aj elementy východného kresťanského (Slávia Orthodoxa), aj západného kresťanského (Slávia Romana) sveta. Náboženstvo zostalo pre karpatských Rusínov, nech by žili kdekoľvek, najdôležitejším aspektom ich života. Toto je práve prípad, že v ľudovom ponímaní sa karpatskorusínska kultúra a identita často chápu ako synonymné s tradičnými karpatskorusínskymi východokresťanskými cirkvami.

Najstarší predkovia karpatských Rusínov, tak ako iní Slovania, verili v niekoľkých bohov, ktorí mali vzťah k prírodným silám. Najsilnejším z týchto pohanských bohov bol Perún, meno ktorého sa doteraz zachovalo v karpatskorusínskom jazyku ako kľatba. Kresťanstvo sa po prvýkrát dostalo do Karpát v priebehu druhej polovice 9. storočia. Ľudové legendy podporované vedeckými prácami poukazujú na to, že karpatskí Rusíni prijali kresťanstvo už v roku 860 od "slovanských apoštolov" Cyrila a Metoda zo Solúna. Tak ako v celom slovanskom svete, aj Rusíni ľahko adaptovali do kresťanských sviatkov niekoľko pohanských zvykov. Zimný sviatok Koľada splynul s Vianocami a Tromi kráľmi; sviatok jari s Veľkou nocou; letný slnovrat so sviatkom Jána Krstiteľa.

Cyril a Metod, ako aj ich žiaci, pochádzali z Byzantskej ríše. Preto, keď sa kresťanská cirkev po roku 1054 rozdelila, karpatskí Rusíni zostali vo východnom pravoslávnom svete, formálne pod vládou ekumenického patriarchu konštantinopolského. Náboženské spojenie pomohlo odlíšiť karpatských Rusínov od ich slovenských, maďarských a poľských susedov, ktorí boli rímskokatolími alebo protestantmi. Tak ako východní Slovania aj karpatskí Rusíni používali vo svojich bohoslužbách

cirkevnú slovančinu namiesto latinčiny, slúžili liturgiu sv. Jána Zlatoústeho, prijímali pod obidvomi spôsobmi (chlieb a víno), ich kňazi sa ženili a riadili sa starým Juliánskym kalendárom, takže nemenné sviatky napr. Vianoce svätili o dva týždne neskôr ako tí, čo sa riadili západným Gregoriánskym kalendárom. Karpatskí Rusíni sa tiež odlišovali od blížnych východných kresťanov (Ukrajincov, Bielorusov, Rusov) určitými rituálmi prevzatými od susedov latinského rítu, ale najmä svojou liturgickou hudbou. Hudba, ktorú dodnes počujeme, spočíva predovšetkým v speve všetkých prítomných a kantora - d'aka (žiadny organ a ani iné nástroje nie sú povolené). Založená na tradičnom východoslovanskom nápeve a ovplyvnená miestnymi ľudovými melódiami je známa ako karpatské prostopinie.

Po protestantskej reformácii (ovplyvnila susedných Maďarov a Slovákov) a katolíckej protireformácii, vláda a miestna aristokracia sa koncom 16. storočia pokúsili o priblíženie pravoslávnych karpatských Rusínov k oficiálnemu rímskokatolíckemu štátnemu náboženstvu dvoch krajín, v ktorých v tom čase žili - Uhorského kráľovstva a Poľsko-litovského kniežatstva. Preto došlo v rokoch 1596 a 1646 ku vzniku úniatskej cirkvi t. j. východnej kresťanskej cirkvi spojenej s Rímom. Úniatom dovolili ponechať si východný rítus a tradície, ale namiesto ekumenického patriarchu konštantinopolského museli za najvyššiu hlavu svojej cirkvi uznať rímskeho pápeža. Teda od 17. storočia boli Karpatskí Rusíni alebo pravoslávni, alebo úniati. V roku 1772 úniatov premenovali na gréckokatolíkov. V USA sú známi ako byzantskí katolíci.

Hoci medzi pravoslávnu a gréckokatolíckou bohoslužbou v skutočnosti nie je veľký rozdiel, medzi prívržencami týchto dvoch cirkví od 17. storočia dodnes existuje stále trenie nielen v európskej vlasti, ale aj v USA. Po zákroku európskych svetských úradov, ktoré v určitých časoch prenasledovali a dokonca úplne zakázali či už pravoslávnu, alebo gréckokatolícku cirkev, sa situácia ešte zhoršila.

V súčasnosti mnohé karpatskorusínske dediny a mestá majú aj gréckokatolícku, aj pravoslávnu cirkev. Okrem toho v každom štáte kde Rusíni žijú, je prinajmenšom jeden gréckokatolícky a jeden pravoslávny biskup. Všeobecne povedané, v karpatsko-rusínskom svete je dnes rovnaký počet gréckokatolíckych a pravoslávnych prívržencov. Na Zakarpatskú (Ukrajina), v oblasti s najvyšším počtom Karpatských Rusínov, je situácia zložitejšia. Z 1 210 farností zaregistrovaných v roku 1993 je 38% pravoslávnych a 17% gréckokatolíckych. Ostatné sú rímskokatolícke (5%) a reformátske (7,5%) - posledné dve slúžiace predovšetkým Maďarom. Okrem toho bol za posledných desať rokov zaznamenaný zvyšujúci sa počet Svedkov Jehovových (17%), siekt (6,6%) a baptistov (4%).

Čo sa týka cirkevnej jurisdikcie, Mukačevský (Ukrajina), Prešovský (Slovensko), Hajdúdorozský (Maďarsko) a Križevacký (Srbsko) eparchiát, ako aj Arcidiecéza/Metropolitná provincia pittsburská (USA), majú vlastnú samosprávu a podliehajú priamo Vatikánu. Pravoslávny Mukačevskoužhorodský eparchiát je súčasťou Ukrajinskej pravoslávnej (nie autokefálnej) cirkvi; Prešovský eparchiát patrí k autokefálnej Pravoslávnej cirkvi v Českých krajinách a na Slovensku a Sanocko-przemyslovský eparchiát k Poľskej autokefálnej pravoslávnej cirkvi. Pravoslávni v USA patria alebo k samosprávnej (autokefálnej) Pravoslávnej cirkvi v Amerike alebo k Americkému karpatskoruskému pravoslávnu gréckokatolíckemu eparchiátu podriadenému ekumenickému patriarchovi konštantinopolskému.

POLITIKA

Karpatskí Rusíni nikdy nemali vlastný štát. Od 11. storočia do roku 1918 rusínske územie na juh od Karpát t. j. Podkarpatská Rus a Prešovská oblasť boli súčasťou Uhorského kráľovstva. Lemkovský región na sever od Karpát bol až do polovice 14. storočia rozdelený medzi Haličské kniežatstvo a Poľské kráľovstvo. Od 40. rokov 14. storočia celé jeho územie patrilo Poľsku a v rokoch 1772-1918 rakúskej časti toho, čo sa neskôr dostalo do povedomia ako Rakúsko-Uhorsko.

Po skončení prvej svetovej vojny koncom roka 1918 bolo karpatskorusínske územie rozdelené medzi niekoľko krajín. Prešovská oblasť a Podkarpatská Rus južne od Karpát sa stali súčasťou Československa s výnimkou asi 20 dedín na juh od Tisy, ktoré boli pripojené k Rumunsku. Lemkovský región bol pripojený k Poľsku. Niekoľko rusínskych usadlostí v Bačke (Vojvodina) na juhu bývalého Uhorského kráľovstva sa stalo súčasťou Juhoslávie.

Hranice sa opätovne zmenili počas druhej svetovej vojny, ale po jej skončení boli v základe obnovené v predošlom stave. Výnimkou bola len Podkarpatská Rus, ktorá bola v roku 1945 pripojená k Sovietskemu zväzu ako Zakarpatská oblasť Ukrajinskej sovietskej socialistickej republiky.

Nasledujúcich štyridsať rokov všetci karpatskí Rusíni, nehľadiac na to kde v Európe žili, boli súčasťou komunistického sveta, či už priamo v Sovietskom zväze alebo jeho susedných satelitných krajinách. Po revolúcii 1989 a páde komunizmu sa Karpatskí Rusíni stali obyvateľmi niekoľkých nových štátov: Zakarpatské je súčasťou samostatnej Ukrajiny, Prešovská oblasť je časťou samostatného Slovenska, lemkovský región zostal v Poľsku a malá komunita v bývalej Juhoslávii bola rozdelená medzi zredukovanú Juhosláviu (Vojvodina v severnom Srbsku) a nezávislé Chorvátsko.

Napriek tomu, že Karpatskí Rusíni patrili v priebehu histórie pod vládu niekoľkých rôznych štátov, usilovali sa dosiahnuť aspoň akú-takú formu samosprávy. Už počas revolúcie 1848 Adolf Dobriansky a iní vodcovia robili nátlak na habsburskú monarchiu, aby vytvorila autonómnu rusínsku provinciu, v ktorej by sa zjednotili všetci Rusíni Rakúsko-Uhorska alebo aspoň tí z Uhorského kráľovstva. Hoci prvé požiadavky boli neúspešné, myšlienku, že karpatskí Rusíni si zaslúžia určitý stupeň autonómie, prijalo koncom prvej svetovej vojny mnoho politických kruhov stredovýchodnej Európy.

Prvá maďarská vláda, ktorá vznikla po rozpade Rakúsko-Uhorska, vyhlásila koncom roka 1918 na Podkarpatskej Rusi autonómne územie nazývané Ruská krajina. V tom istom čase lemkovskí Rusíni na sever od Karpát utvorili samosprávnu republiku, ktorá trvala 16 mesiacov až do začiatku roka 1920. Toto však boli krátkodobé pokusy. Významnejšie bolo dobrovoľné pripojenie "Rusínov žijúcich na juh od Karpát" k novému Československu, vyhlásené 8.mája 1919. Parížska mierová konferencia a jej St. Germainská dohoda (1919) uznali pripojenie k Československu pod podmienkou, že Rusíni dostanú autonómiu. Československá vláda vytvorila provinciu nazývanú Podkarpatská Rus, ktorá fungovala v rokoch 1919 - 1938, mala vlastného rusínskeho guvernéra a obmedzený stupeň autonómie. Rusíni, ktorí žili v Prešovskej oblasti a patrili pod slovenskú správu, a tiež aj lemkovskí Rusíni v Poľsku, chceli byť súčasťou Podkarpatskej Rusi, ale ich úsilie bolo zablokované nielen československou, ale aj poľskou vládou.

Po Mníchovskom diktáte a zrade spojencov sa Československo v októbri 1938 stalo federálnym štátom a Podkarpatská Rus dostala úplný samosprávny štatút. Na čele jej vlády stál spočiatku Andrej Brodij a po ňom Msgr. Avgustin Vološin. Počas pôsobenia A. Vološina Podkarpatská Rus zmenila svoj názov na Karpatská Ukrajina. Autonómia trvala takmer šesť mesiacov do 15. marca 1939, keď hitlerovské Nemecko zničilo to, čo zostalo z Československa a Maďarsko začalo s okupáciou Podkarpatskej Rusi. V ten istý deň bola vyhlásená nezávislá Karpatská Ukrajina, ale kvôli maďarskej invázii to bola len symbolická "republika jedného dňa".

Ďalšie obdobie samosprávy započalo v priebehu posledných mesiacov druhej svetovej vojny, keď na Podkarpatskej Rusi premenovanej tentoraz na Zakarpatsko vládla od októbra 1944 do konca roka 1945 vlastná národná rada. Pod ochranou Sovietskej armády, ktorá vytlačila Maďarov, Zakarpatská národná rada žiadala pripojenie k USSR. Pripojenie sa uskutočnilo v júni 1945. Zakarpatsko stratilo svoj samosprávny štatút a začiatkom roka 1946 sa stalo len ďalšou oblasťou sovietskej Ukrajiny. V susednej Prešovskej oblasti Karpatskí Rusíni utvorili v roku 1945 Ukrajinskú národnú radu a dúfali, že táto bude fungovať ako autonómny politický útvar. Ich úsilie však bolo zmarené obnovenou československou vládou, ktorá túto radu v roku 1949 zrušila. Jedným z výsledkov sovietskej vlády na Zakarpatskú, ako aj v susednom Poľsku a Československu, ktoré boli pod jej vplyvom, bolo zavedenie ukrajinizácie. To znamenalo, že myšlienka osobitnej rusínskej národnosti bola postavená mimo zákon a len ukrajinská identita bola oficiálne uznaná. Táto situácia trvala až do pádu komunizmu a sovietskej moci v rokoch 1989 - 1991.

Avšak myšlienka autonómie nezomrela. Po viac ako štyridsiatich rokoch, keď sa Sovietsky zväz rozpadol a Ukrajina sa stala nezávislým štátom, karpatskí Rusíni na Zakarpatskú požiadali o návrat "historického štatútu" autonómneho územia. V referende o ukrajinskej nezávislosti, ktoré sa konalo 1. decembra 1991, viac ako 78% zakarpatských obyvateľov hlasovalo za "samosprávny štatút" v rámci Ukrajiny. Potom, čo ukrajinská vláda nespĺnila záväzky uvedeného referenda, karpatskorusínski vodcovia vytvorili v máji 1993 "dočasnú vládu Podkarpatskej Rusi". Od leta 1994 sa v snemovni Zakarpatskej národnej rady vedie diskusia o samospráve. Medzi 51 členov rady patri aj niekoľko prívržencov autonómie.

Karpatskí Rusíni susedných krajín sú tiež aktívni, predovšetkým od revolúcie 1989 a pádu komunizmu na Slovensku, v Poľsku a Maďarsku. Avšak požiadavky karpatských Rusínov v týchto krajinách nie sú politického, ale kultúrneho charakteru. V rokoch 1990 - 1991 vznikli v každej krajine, kde Rusíni žijú

ako národnostná menšina, nové kultúrne organizácie: Rusínska obroda na Slovensku; Združenie Lemkov v Poľsku; Organizácia Rusínov v Maďarsku; Ruska matka v Juhoslávii, Spoločnosť Rusínov a priateľov Podkarpatskej Rusi v Českej republike a Spoločnosť Rusínov v Rumunsku.

Základným cieľom týchto organizácií je uznanie Rusínov ako osobitnej národnosti, uzákonenie rusínskeho spisovného jazyka pre použitie v školách, tlači, rozhlase, televízii a ďalších kultúrnych inštitúciách. Vyššie spomenuté organizácie tvoria spolu so Spoločnosťou karpatských Rusínov na Ukrajine a Karpatskorusínskym výskumným centrom v USA Svetový kongres Rusínov, ktorý sa od marca 1991 pravidelne stretáva a vytyčuje spoločné ciele zamerané na zachovanie karpatských Rusínov ako samostatnej národnostnej menšiny. Výsledkom vzrastajúcich kontaktov je skutočnosť, že po prvýkrát sa podarilo vytvorili spoločné programy, zintenzívnila sa spolupráca a kultúrne, vedecké i ekonomické kontakty medzi všetkými karpatskými Rusínmi bez ohľadu na to, v ktorej krajine žijú.